

JUBILATE

Muusika läbi südame

Intervjuu Vaike Uibopuuga

SAARI TAMM

Kammermuusika nüansipeenus naiskoorigilt? Looduspildi värvirikkus ja selle muutumine koori kõlapildis, laulust laulu aina vahelduv helimaastik? Iga lugu nagu rännak või jutustus? Jah, see on Tartu Ülikooli Akadeemiline Naiskoor – tudengineidude ja Vaike Uibopuu ühispatent juba mitukümmend aastat.

Tänavu kevadel ilmunud Ester Mägi autoriplaadil “Laulupuud” laulavad nad kõrvuti professionaalse meeskooriga. Mõte kipub professionaalse naiskoori poole. Alo Ritsingu sõnul: “Eestis kui koorilaulu riigis võiks igas kooriliigis olla professionaalne koor. See oleks nagu tuletorn, kelle järgi joonduda.” (Muusika 2004/7-8).

Vaike Uibopuu isiksuse ja tema koori tähendusest Tartule ja Eestile kõnelevad mitmed varasemad artiklid ja palju preemiaid. Seekord püüaks paotada ust üliõpilaskoori kõõgipolele, et mõista parimate seas püsimist nii Eestis kui ka rahvusvahelistel jõuproovidel ning mitme heliplaadi salvestamist viimase viie aasta jooksul (“Tähemõrsja”, “Eesti mustrid” ja “Laulupuud”)? Millised on dirigendi soovitud-nõudmised-taotlused ja nende elluviimise võimalused? Missuguseid väärtusi märkavad tähelepanelikud kuulajad, muusikud?

Vaike, miks sa töötad naiskooriga?

Varem ma arvasin, et meeskoori ja segakooriga kõrval on naiskoori võimalused väikesed – madalaid noote on ju vähe. Nüüd tean, et naiskooriga on oma võlu, saab interpretatsiooniliselt luua kõlapilte, mida isegi segakooriga pole võimalik. Olen tähele pannud, et ka rahvusvahelistel konkurssidel jõuavad naiskooriga esikohtadele, kuigi segakoore on rohkem. Näiteks Viinis esines hästi Läti naiskoor ja hästi läheb ka eestlastel – Ellerheinal või ETV tütarlastekooriga, ja arvan, et aina paremaks saavad ka Toomas Volli koorid. Etteotsa on võimalik jõuda ääretult puhta laulmise ja nõtke musitseerimisega.

Olen töötanud ka meeshäältega, Tartu Ülikooli Kammerkooris 1971–1979. Mehed omandavad lugusid kolm korda

FOTO IVAR KADAK

aeglasemalt. Muusikas mängib kaasa ka see, et naiste hingingu on nüansirikas.

Millised on naiskoori kõlavärvid?

Pehmus, hellus, õrnus. Särav, kirgas, läbi-
paistev.

Mida sisaldab sinu jaoks “puhas laulmine”?

Pea oluliseks koori ühtlast kõlapilti. Seda, et täpset intoneerimist täiendaks vaba, takistusteta hää. Näiteks vägivaldne *forte* mulle ei meeldi, see on kõrvulukustav. Minu taotluseks on *forte*, mis täidab saali, on pidevas sisemises liikumises. See eeldab, et inimese häälega peab tegelema, tuleb otsida vabadust ja laulmise alust, hingamist. Koorijuhtide hääleseade oskus on väga vajalik. Tööd vokaaliga ei õpi kursustelt. Peab oskama lauljat suunata. Oma õpilastele Elleri koolis teen individuaalset hääleseadet ja annan koori hääleseade soovitusi. Nad saavad harjutusvara ja teadmise, miks üks või teine harjutus on kasulik. Teen ette ja õpetan kuulama, mis peaks olema paremini.

Koori kõlapilti on võimalik täiustada ainult hääle kujundamisega. Selleks peab laulja muutma oma hoiakuid ja isegi olemust, suhtumist, elamisviisi. Meil on ütlemine, et “lauljat tuntakse sisemisest naeratuses”. Teisi koore kuulates olen märganud, et puudu on just tooni sügavusest ja oskusest laulda *piano*’s. *Piano*’t on vaja, et naiskoori dünaamikaskaala oleks laiem. Suurt häält on koorides kuulda küll, aga tihti puudub sära, särav punkt hääles, ütleksin teemandikilluke. Igatsen sellist rikkalikku laulmist, et muusika läheks läbi südame.

Milline on eesti naise lauluhääli?

Tuim, kitsas, väike, takistus(t)ega hää. Väljenduse poolest vaene. Toon on väheliikuv. Pika fraasi laulmise oskust pole. Üldiselt on Eestis kõige rohkem keskregistrit, naiskoori esimest alti. Tavaline on see, et pole kõrgust ja pole ka madalaid noote. Naiskoori madalaimat häält, teist alti, pole peaaegu üldse võtta. Kui aastast ühe saad, on hea!

Väga tähtis on aru saada, mis hääleliiki keegi kuulub, koorijuht ei tohi lauljat valesse häälerühma panna! Eriti kehtib see metsosoprani kohta – peab tähelepanelikult kuulama, et otsustada, kas ta peaks laulma kooris teist sopranit või esimest alti.

Koori hääleseade põhimõtted on pärit Rudolf Jõksiilt.

FOTO TÜANI FOTOKOGUST

Kui suur on lauljate valik ülikooli naiskoori?

Praegu enam valida ei saa, tulijaid on nii vähe. Sügiseti tuleb katsetele kuni 25 inimest, koori saamiseks peab olema laulukogemus ja noodilugemisoskus. Võin öelda, et tänu lastemuusikakoolidele on muusikaline haridus paranenud. Veel olen täheldanud, et umbes nelja aasta järel “visatakse” rühm andekaid. Kui vahepeal on kahvatunud tulijad, siis tean, et – kannata neli aastat, siis tuleb jälle häid lauljaid! Ideaalile saab lähemale, kui lauljate võimed on sarnased. Muusika tahab süvenemist, mõttetöö on kohustuslik, aga inimene väsib. Märkan, et noortel inimestel on “lühike tähelepanu”. Aga selleks, et laul oleks elav, mõjus, rikkalik, on vaja, et laulja mõtleks kaasa ja oskaks end kuulata.

Muusika tahab süvenemist, mõttetöö on kohustuslik, aga inimene väsib. Märkan, et noortel inimestel on “lühike tähelepanu”.

Kuidas sa koorilaulja häält harid ja arendad?

Me töötame kaks korda nädalas. Arvan, et üks kord nädalas koos käies arengut ei toimuks. Kooriproovile eelneb pool tundi rühma hääleseadet. Ma pean iga lauljat tundma õppima, mõne harjutustunniga saan öelda, mis suunas ta peaks end kuulama, mida ta rühma hääleseades enda juures peaks tähele panema. Kui saame ühekaupa tuttavaks, siis saan ka innustada, et laulja läheks julgemaks. Praegu on ülikooli koori lauljal võimalus käia ka individuaalselt hääleseadja juures, Elleri kooli lauluõpetaja Vivian Kallaste tegeleb lauljatega üksikult.

Meie koori hääleseade põhimõtted on pärit Rudolf Jõksilt, kes töötas koori juures kümme aastat. Mina võtsin tema juures laulutunde viis ja pool aastat, kaks korda nädalas. Selle ajaga hakkad juba aru saama! Ta näitas rohkem ette, vähem seletas. Jõksi häälekooli juurde kuuluvad niisugused märksõnad nagu “tooni sügavus” ja “positsiooniline kõrgus”, vokaalide “ühte punkti” viimine ning hääle “ette pööramine”. Mäletan, et oluline oli töö diktsiooniga.

Jõksi harjutuste abil saab hääle kahinast lahti kahe kuuga, samuti on võimalik inetuid hääli ilusamaks teha. TÜANI järgi näen, et umbes kahe aasta pärast on algajast saanud arvestatav laulja, kellel on tekkinud võimed laulda puhtalt, isegi heliplaadile – ei ole helistikust tõusmist ja vajumist. Areneb harmooniline kõrv. Eks muidugi teevad siis haiget need juhud, kui kaks aastat tööd on tehtud, laulja hääli arenenud ja siis ta hakkab mõnda teise koori laulma. Dirigendi aeg on kulunud, töö tulemus läheb mujale. Projektikoore ma ka ei poolda, see on kellegi teise töölt koore riisumine.

Millised on su taotlused oma naiskoori tämbrite kujundamisel?

Soprani kohta võiks öelda: kirgas, särav, kerge, liikumisega, mitte “kuklatooniga”.

Kui pidada oluliseks häälerühma ühtsust, homogeensust, siis ei saa koloratuursopranit koori võtta, sest ta hakkab välja kostma. Üldiselt on altidega rohkem õnne olnud – oleme leidnud sügava ja sametise kõla. Sopranitega on üks igavene häda, näiteks, kuidas saavutada esimese soprani ühtlust. Naiskoori teine alt aga peab olema “rohkem” alt kui segakooris, sest ta annab koorile põhivärvi.

Aga häälerühmade ja koori ansambel?

Selleks, et koori häälerühmad saaksid omavahel ansambliste, kasutame diferentseeritud tööd – koor jagatakse kaheks, kolmeks, neljaks ja lauldakse siis vaheldumisi. Aga oluline on ka koorilaulja asukoht kooris – kus keegi seisab. Kus on õrna, tugeva, särava, väikse või vaikse häälega laulja jaoks õige koht. Kes võib nurga peal seista. See on akustika koorilaulus. Arvan, et oleks vaja lausa sellist õppeainet. Mina teen seda intuitsiooniga.

Olen ka märganud, et mõned hääled tõmbavad teisi hääli endasse ja mõned tõukavad teisi eemale. Olen juba harjunud kuulama lauljaid üle kogu ruumi – “lükkan antennid välja” ja kuulen igaüht eraldi. Ja lisaks sellele tuleb arvestada veel inimpsüühikaga, et kuidas saada koori ühe mütsi alla.

Kelle heliloomingu poole pöördud sageli?

Ester Mägi ja Veljo Tormise laulud on täiuslikud. Mägi “Ühele lapsele” on tohutult raske. Aga tahad ju raskeid teha, et kätte saada seda, mis sinna sisse on pandud. Saada heliloojaga kontakti tema nootide kaudu. Tänu taevastele vägedele olen tabanud heliloojate soove. Ka Poulenc, Holst, Busto on väga huvitavad. Hea side on meil Knut Nystedtiga, kes kirjutab ja saadab ise noote. Oleme temaga neli-viis korda kohtunud.

Oleme laulnud ka väga instrumentaalseid lugusid, näiteks Belgias Maasmechelenis nüüdisaegse muusika võistulaulmise kohustuslik lugu. Saime toikord ühesooliste kooride seas kolmanda koha Ungari tütarlastekoori ja Belgia noorte meeskoori järel, aga siiski on parem, kui helilooja teab, millises diapsoonis üks või teine häälerühm liigub.

Kas teiste rahvaste kooride hulgas on eeskujusid?

Ungarlaste muusikaharidus on väga tugev, aga koorilauljad seisavad laval väga puiselt, ka nende keel ja rütmid jäävad mulle kaugeks. Soome ja Rootsi koorides on rohkem olemise vabadust ja rõõmu muusikast. Rootsi segakooride naishääled võluvad. Nauditav, kui koor liigub tervikuna harmoonias. Väga hea on soomlaste naiskoor Lyra, keda juhatab Kari Turunen. Belgias kuulsin fantastilist Iisraeli vokaalansamblit. Ka filipiinlaste segakoor oli “üle mõistuse”, sellisel puhul ei oska enam midagi rohkem tahta.

Teemandikilluke lühtrite säras. Vaike oma neidudega haruldase akustikaga ülikooli aulas.

Kuidas saada koori “ühe mütsi alla”?

Eks muidugi teevad siis haiget need juhud, kui kaks aastat tööd on tehtud, laulja hääled arenenud ja siis ta lahkub mõnda teise koori laulma. Dirigendi aeg on kulunud, töö tulemus läheb mujale.

Millest tuleb see, et sinu koorilauljad ei kaota häält?

Laulmisest neil hääled ära ei lähe. Ka hääleseadja Jõksi töö oli ettevaatlikult harjutusi teha. Kui laulja jõuab oma häälega teatud joone peale, ei juhtu midagi. Aga on vaja ettevaatlikkust ja dirigendi tähelepanu. Siis võib mitu tundi järgemööda laulda, laululaagris isegi seitse-kaheksa tundi. Kui kurk on haige, pole vaja “täie tamba” kaasa teha. Dirigent peab selle ära kuulma, kui kooriproovi lauljate hääle soojendamiseks alustab.

Käesolev kevad on TÜANile väga tihed: “Eesti muustrite” plaadi viimane salvestus, naiskooride võistulaulmine ja “Laulupuu” CD esitlus märtsis. Kaks koori juubelikontserti ja Põhjamaade tudengite laulupidu aprillis. Mis on sel hooajal veel ees?

Rahvusmeeskooriga ühel plaadil olla on meile suur au. Juunis ootab ees vaimulik laulupäev Tartus ja Tubina juubel Alatskivil, augustis esineme Veljo Tormise juubelil Pärnus. Mul on hea meel, et ülikooli koor peab pingele vastu!

Milline on TÜANI omapära?

Ants Soots, RAMi peadirigent:

See koor on üleni Vaike Uibopuu koolkond: vokaalesteetika, vokaaltehnika ja interpretatsiooni osas. Uibopuu on nõudlik vokaalkoolituses, tämbri- ja ansambli taotlustes. Tal on väga selge kujutus esitavate laulude kõlapildist. Nagu viimane Eesti naiskooride konkurs näitas – isegi kui koori häälema-terjal polegi esmaklassiline, siis milline interpretatsiooniline täiuslikkus! See lihtsalt mõjub!

Ega Ester Mägi asjata just teda oma laulude jaoks ei valinud. Neil on omavaheline tõlgenduslik sugulus, hingeduline sarnasus – detaili, nüansi taotlus, terviklikkus, muusikali- ne nõudlikkus. Ester Mägi otsib koorilaulus puhast, kristalset. Võrdlus võib olla ebatäpne, kuid nende kahe inimese muusika- lises esteetikas on paralleele.

Kuidas iseloomustada selle koori kõlapilti?

Kõlapilti suunab vokaalkoolitus. Koori hea hääleparaadi-valdamine annab tunda. Vaike Uibopuu vormib igaks lauluks uue kõlapildi. Pole üht ja universaalset. Ta leiab peened värvid iga laulu jaoks.

*

Ester Mägi:

Mul on plaadi näol värsked muljed. Olen väga rahul sellega, mis Vaikesse ja tema koori puutub. Tema koori kõlakultuur on eriline, ma ei tea, kuidas ta seda saab – vaatamata sellele, et koos- seis vaheldub. Koori kõla on alati intonatsioo- niliselt puhas ja laul hästi välja töötatud. Vaike pöörab tähelepanu detailidele. Arvestab auto- ri soovidega. Vahel lasen teha just dirigendil te- ma arvestust mööda. Vaike puhul on olnud selli- seid üllatusi, mis väga meeldivad. Viimati oli nii näiteks lauluga “Ühele lapsele”. See on raske lu- gu, aga tuli välja. Varem on hästi õnnestunud “Pieta” ja “Vahtralt valgõ pilve pääle”. Vaike on nõudlik dirigent. Nõuab koorilt palju ja saab ka koorilt palju kätte.

*

Tõnu Kõrvits:

Tartu Ülikooli Akadeemiline Naiskoor jättis mul- le eelmise aasta kammerkooride festivalil unus- tamatu mulje. Nende kava, mis koosnes ainult eesti muusikast, oli targalt üles ehitatud ja vä- ga peenelt viimistletud. Hoolimata sellest, et te- gemist oli tehniliselt raskete teostega, oli esitus veatu ja musikaalne. Arvan, et TÜANil on palju tugevaid külgi. Tõstaksin esile just kõlalist mit- mekülgsust: pehmet ja voogavat, kuid ometi jõu- list kõla. Seal on midagi lummatavat ja nõiduslik- ku, nagu sireenide laulus.

*

Veljo Tormis:

Meie koostöö TÜANiga on olnud “aukudega”, sõltunud koori koosseisust. Vaike on mind ala- ti toetanud, aga tudengikoor muutub kogu aeg.

Näiteks üks koor oli see, kes 1977. aastal päästis ära minu “Naistelaulude” etenduse Vanemuises. Need lauljad on nüüd juba vanaemad. Hiljem tegin kolm episoodi “Naistelauludest” koorisüidiks, pühendasin tagantjärele Vaikele. Kahte esimest on TÜAN laulnud kontsertettekandes, üks episood, “Lahkumine isakodust”, on nende “Tähemõrsja” plaadil. 1984. aastal tu- li Vaikelt initsiatiiv “Astuge ette” laulu kirjutamiseks. Ja hiljem sain nende abi kasutada, kui mul olid Tartus loengud. Ka “Sampo tagumist” pidid esialgu nemad Hamburgis esitama.

Mitmeid minu laule on Vaike viinud laulupeole – liivi rah- valaule ja kügelaule. Ta on väga tahtejõuline inimene, dirigen- dina täidab täpselt seda, mis partituuris kirjas. Mul on Vaike suhtes väga suur respekt. Tajun, et ta on väga aus, selge, puhas inimene, temaga ei saa lõmpsida. Väga tõsine inimene on ta ka – ei julge temaga riidu minna.

Veljo Tormis: “Mitmeid mu laule on Vaike viinud laulupeole.”
FOTOD ANTS NILSON